

A reformátorok emléke.

1936. októben 31.

„Kérünk továbbá titeket atyámfiai, hogy becsüljétek azokat, akik fáradoznak közöttetek és előljáróitok az Úrban és intenek titeket; és az ő munkájukért viseltesetek irántok megkülönböztetett szeretettel. Egymást békességben eltűrjétek. (I. Thess. V. r. 12—13. v.)

Október 31-én a reformátorok emlékét idézzük. Nem azért tesszük ezt, hogy az ő dicsőségük fényében sütkérezzünk. Létjogosultságát vesztí az a nemzedék, mely az ősök erényéből akar magának érdemet kovácsolni és a mult dicsőségéből akar megélni. A reformátorok emlékét ma azért idézzük, hogy az ő szellemi hagyatéuk értékét ismételten lemérjük és azt a köztudat előtt újra felmutassuk s továbbá, hogy a velük szemben fennálló kötelességeinkkel számot vessünk és magunkat irántuk való hí ségre újból elkötelezzük. Szükség van az ilyen kegyeletes cselekedetre, mert van ma egy irányzat, mely át akarja írni az egész történelmet és alább akarja szállítani a reformátorok érde-

mét s aztán azért is, mert szomorúan megfogtakozott a mi sorainkban az öntudatos és bátor hitvallók száma.

Sokszor hallottuk a megjegyzést: kár volt a reformáció, mert megbontotta a keresztény anyaszentegyház egységét és így meggyöngítette annak erejét a régi és az új pogánysággal szemben. Mennyivel ideálisabb volna — mondják — az egyhitű család, az egyhitű nemzet, az egyhitű emberiség, milyen üdvös dolog volna például, ha Magyarország valóságosan egységes ország lehetne, mennyivel könnyebben tudna így védekezni ellenségeivel szemben, kiknek száma rengeteg és mennyivel eredményesebben tudna küzdeni nagy nemzeti álmaiért, régi határainak, régi dicsőségének visszaállításáért. Mindez igaz, — de csak félművelt emberek esetében igaz. Emelkedett lelkületű, igazán művelt és okos emberek társaságában ugyanis a vallás soha se volt és soha se lesz akadálya annak, hogy egymást megértsék, megbecsüljék és hazájuk érdekében együtt dolgozzanak. A családban is hasonló az eset. Tudunk nagyon boldogtalan egyhitű családokról és tudunk nagyon boldog vegyesházasságokról. Nincs rá eset, hogy az unitárius apa kevésbé szeretné katolikus leányát, mint unitárius fiát.

A naiv megjegyzéssel szemben, hogy kár volt a reformáció, az igazság az, hogy a reformáció történeti szükségként jelentkezett. A folyton fejlődő és tökéletesedő emberi léleknek Istennel közvetlen kapcsolatot kereső ösztönös, szent vágyakozása szülte. Csak azok lámentálhatnak felette, akik a lelki élet törvényét nem ismerik. A reformáció történelmi jelentkezése époly természetes volt, mint az, hogy a kibomló virág kelyhével a nap sugara felé fordul. A reformátorok egy belső lelki kényszer indítására léptek a történelem színpadára. S mikor erőszakkal akarták őket megfélemlíteni, Luther is Wormsban, Dávid Ferenc is Gyulafehérváron a halállal is szembenézve azt mondta, amit Péter apostol és társai is mondtak a jeruzsálemi nagy tanács előtt: „Istennek kell inkább engedni, hogynem az embereknek“. Kár aztán az egyház egységének megbontásáért is őket tenni felelőssé. Se Luther, se Dávid Ferenc és a többi reformátorok sem akarták az egységet megtörni és új egyházat alapítani. Erre csak akkor került a sor, — és akkor is akaratunk ellenére — amikor őket és követőiket hitükért az anyaszentegyházból kizárták és átokkal sújtották.

S aztán, mint az esőcseppek a nap sugarát,

a reformáció a keresztény vallást színeire bontotta fel. A Gondviselés ténye volt ez, mert ezáltal vált nyilvánvalóvá a keresztény vallás igazi szépsége, színgazdagsága és minden igazsága. Mindenik egyház egy-egy drága igazság letéteményese, egy nagy közös feladat részese, mindeniknek célja ugyanaz: szeretet, igazság, jobb, tökéletesebb, boldogabb emberi élet, egy szóval: Isten országa. Nem elvi, csak módszerbeli különbség lehet köztük. S ez a különbség ne fájjon senkinek, mert Isten adta joga az embernek, hogy az üdvösségre azt az utat válassza, amelyik neki ép a legjobban megfelel.

S aztán, amiképen a szivárvány piros színe nem mondhatja a többinek, hogy csak én képviselem a napsugár minden színgazdagságát, úgy egyik egyház se mondhatja a többinek, hogy én vagyok az igazság egyedüli birtokosa, az egyedül üdvözítő egyház és így mindenki, aki az aklon kívül áll, eretnek és elkárhozik. Akkor, de csakis akkor, ha majd elég műveltek leszünk ennek belátására, a felekezetek között megszűnik majd minden szét-húzás és ellenségeskedés, egymás meggyőződését tiszteletben tartva testvériesebb hangon fogunk egymásról beszélni. Meg kellene már végre értenünk, hogy a felekezetek között csak

egy versenyről lehet szó, mit az Isten is megáld, arról, hogy melyik egyház milyen becsületes polgárokat tud a haza számára nevelni és melyik egyház mivel és milyen arányban tudja az emberiség kulturális közkincsét gyarapítani.

„Kérlek továbbá titeket atyánkfiai, becsüljétek meg azokat, akik fáradoznak közöttetek és előljáróitok az Urban és intenek titeket. És az ő munkájukért viseltessetek irántuk megkülönböztetett szeretettel. Egymást békeségben eltűrjétek“.

Október 31-én két kérdésre kell választ adnunk: 1. Mit köszönhetünk a reformációnak, 2. mivel tartozunk a reformátoroknak?

A reformáció új hitet, új erkölcsöt, új kultúrát hozott és új korszakot nyitott az emberiség szellemtörténetében. Az újítást nem új eszmével, hanem az ősi evangélium szellemének érvényesítésével hajtotta végre. A reformáció tulajdonképpen nem újítás, hanem visszaheiyekedés a régi evangéliumi alapra. A reformáció nyomán keletkezett egyházakban — s főképp a mi egyházunkban, — a hit igazságát nem az egyház tekintélye, hanem a hívek személyes meggyőződése garantálja. Egyházunkhoz is személyes meggyőződésünk köt.

Nem azért vagyok unitárius, mert annak születtem, hanem azért, mert meg vagyok győződve arról, hogy mindaz, amit ez az egyház Istenről, Jézusról és az üdvösségről tanít, szent és igaz. A középkorban a hívő ember ezt mondta: „hiszem, hogy van Isten, mert az egyház tanítja“. A modern ember ma ezt mondja: „hiszem, hogy van Isten, mert magam is meggyőződtem az Ő irgalmáról és nagy szeretetéről“. Augustinus ezt mondta: „még a Szentírásnak se hinnék, ha nem kezeskedne mellette az egyház tekintélye“. A modern ember ma ott tart, hogy a Szentírásnak is csak azért hisz, mert maga is meggyőződött arról, hogy amit az tanít, valóban igaz. A reformáció a hívek kezébe adta a Bibliát, mondván: „itt az írás olvassátok s győződjetek meg ti magatok az igazságról, mert az embert csak az a hit boldogítja, amelynek igazságáról maga is meggyőződött“. A reformáció a tekintély-hit helyett a személyes hit szükségét hirdette.

Amíg a középkorban a hívek a bűnbocsátót a sakramentumokban készen felajánlva kapták, csak bizonyos szertartásokkal: kellett elvégezniük, hogy annak részesei lehessenek, addig a reformáció személyes bűnbánatot és penitenciát követelt, mit mindenkinek magá-

nak kellett elvégeznie. Ez a követelmény a reformáció örökösét arra ösztönzi, hogy önmagába nézzen, erkölcsi élete felett szigorú vizsgálatot tartson és fokozottan vigyázzon arra, hogy jellemén csorba ne essék. A reformáció legfiatalabb örököse, az amerikai unitárius egyház azt tanítja, hogy az ember számára üdvösséget csak a becsület s a tiszta jellem biztosíthat. Isten az emberek erkölcsi értékét nézi és teszi rá az égi mérlegre, mikor lelkük üdvössége vagy kárhozata felől dönt.

A reformáció öntudatos hitet, szigorú erkölcsi életfelfogást és ezekkel magasabb szellemi kultúrát hozott. Távolságot legyen tőlünk még a látszata is annak, mintha ezzel a megállapítással annak a hatalmas kultúrmunkának az értékét akarnók alább szállítani, amit a római egyház a múltban századokon át az egész emberiség javára végzett és végez ma is ott, ahol a személyes hit feltételei hiányoznak és az embereket a régi tekintélyhit viszi közelebb Istenhez. Még csak fokozati összehasonlítást se kívánunk tenni az egyházak munkájának értéke között. Csupán csak arra akarunk rámutatni, hogy a reformációt kulturális eredménye igazolja: új színekkel, új értékekkel gazdagította az emberiség szellemi életét.

A reformátorok, akiknek ma emlékét idézzük és a protestantizmus későbbi hitvallói századok, nemzetek és világrészek lelkét termékenyítették meg csodálatos módon. Igen érdekes tanulmány lenne például annak ismertetése, hogy az egyes nemzeteknek, milyen nagy és csodás alkotásokhoz adott inspirációt a reformáció szelleme. A Bocskaiak, Bethlenek, Rákócziak, Kossuthok és még sokan a halhatatlankok közül, kik a magyar nemzet dicsőségét gyarapították, Tompa Mihály, Arany János, Petőfi Sándor, Jókai, Mikszáth, Gyulai és még sokan, akik a magyar irodalmat felvirágoztatták, a reformáció nyomán támadt egyházak lelki emelőjén táplálkoztak. Természetes, hogy a magyar nemzet szabadságharcaihoz a legnagyobb erőt mindig a lelkiismereti szabadság egyházai szolgáltatták. A legnehezebb századok idején a protestáns erdélyi fejedelemség volt a nemzeti érzés és függetlenség végvára. A vallásszabadságnak erről a klasszikus földjéről indultak el azok a hadjáratok, melyeknek célja az volt, hogy Magyarország magyar maradjon. Kérem, vajjon mit tesz ma hálából Magyarország, hogy Erdély ismét — a lelkiismereti szabadság földje lehessen?

II.

„Az ő munkájukért viseltessetek irántuk megkülönböztetett szeretettel. Egymást békeségben eltűrjétek.“ Mivel tartozunk a reformátorok emlékének? Sürgősebbnek látszik azonban talán előbb arra a kérdésre felelni, hogy mivel nem tartozunk a reformátorok emlékének. Nem tartozunk azzal, hogy a mai napon a más felekezeti atyafiakat ócsároljuk és magunkat magasztaljuk, amint az a reformáció ünnepén igen sokszor történni szokott. Elvégre minden ember vallásos meggyőződése szent. Vallásos meggyőződésem tiszteletben tartását azonban én másoktól csak akkor várhatom, ha ezt a tiszteletet másoknak én is megadom. A reformátorok meggyőződésük szentségére való hivatkozással léptek a történelem színpadára: „Itt állok, másként nem tehetek“, — mondta Luther Wormsban. Az ő emléküket bántanók meg azzal, ha a mások hitét kezdenők el ma kritizálni. Erre még akkor se lenne jogunk, — ha jó keresztények vagyunk —, ha minket bántanának. Jézus meghagyta nekünk, „ha valaki követ dob meg téged, dobd vissza kenyérrel.“ „Egymást békeségben eltűrjétek.“ A békeségben való élés első feltétele az, hogy egymás

meggyőződését feltétlen tiszteletben tartsuk.

Az emlékezés ünnepén ne feledjük, hogy a reformátorok öntudatos hitre és fegyelmezett erkölcsi életre akarták nevelni az emberiséget. Nem akkor vagyunk mi az ő hű szellemi örököseik, jó protestánsok, jó unitáriusok, ha kevesebbet hiszünk, mint mások, hanem ha hitünk öntudatosabb és erősebb, mint bárki másé, erősebb, mert még a józan ész legszigorúbb kritikáját is elbírija és ami talán még ennél is fontosabb, — ha erkölcsi életünk tisztaságával és szentségével teszünk bizonyosságot hitünk igazsága mellett: „Erről ismeri meg mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretni fogjátok.“

„... *Becsüljétek meg azokat, akik fáradoznak közöttetek és előljáróitok az Úrban.*“ Őseink lelküket építették bele az anyaszentegyházba és még életük se volt drága, hogy azt számunkra megtarthassák. Ősei emlékét bántja meg és árulást követ el tehát közöttünk az, aki az egyházzal szemben ma közömbösséget mutat s az egyházi adót sajnálja. Dávid Ferenc a börtönbe ment és még a mártírhalált is vállalta hitéért. Megdöbbenek, ha arra gondolok, hogy az utódai között akadhatnak olyanok, akik hitüket érdekből elhallgatják vagy rever-

zális útján még meg nem született gyermekeik lelkét is eladják.

És még egyet! Akkor, amikor az úgynevezett művelt nyugati államokban az emberek millióit vallásos meggyőződésükért üldözőbe fogták, a mi őseink Erdélyben a lelkiismereti szabadság szent jogát, melyért a reformátorok éltek-haltak, országos törvénybe iktatták. Van-e, lehet-e a lelkiismereti szabadság hősei örököseinek ma sürgősebb feladatuk, mint az, hogy riadót fújjanak, de úgy, hogy megdöbbenjen reá az egész világ lelkiismerete és megnyugvást ne vehessen addig, amíg az ősi föld nem lesz ismét az, aminek Isten teremtette: a lelkiismereti szabadság szent földje. Ez nem irredentizmus, ez az egész művelt emberiség becsületügye, a civilizáció legelemibb követelménye, melyre minden lelkiismeretes embert faj és felekezet különbség nélkül a lelkiismereti szabadság hőseinek, a reformátoroknak emléke, — ennél is több, — maga a nagy Isten kötelez.